(१) यण् सन्धिः

सूत्र—इकोयणचि। (

नियम—यदि ह्रस्व या दीर्घ इ, उ, ऋ तथा लृ के बाद कोई असमान स्वर आ जाए तो इ-ई का य्, उ-ऊ का व् और ऋ का र् तथा लृ का ल् हो जाता है। जिस व्यंजन में ये स्वर संयुक्त होंगे, वह इन स्वरों के निकल जाने पर हलन्त हो जाएगा। जैसे—

अति	+	अधिकम्	=	अत्यधिकम्	इ > य्	+	अ	=	य
अति	+	आचारः	=	अत्याचारः	इ > य्	+	आ	=	या
यदि	+	अपि	=	यद्यपि	इ > य्	+	अ	=	य
इति	+	अत्र	=	इत्यत्र	इ > य्	+	अ	=	य
इति	+	आदि	=	इत्यादि	इ > य्	+	आ	=	या
दधि	+	आनय	=	दध्यानय	इ > य्	+	आ	=	या
उपरि	+	उक्तम्	=	उपर्युक्तम्	इ > य्	+	उ	=	यु
प्रति	+	एकम्	=	प्रत्येकम्	इ > य्	+	ए	=	ये
इति	+	उक्त्वा	=	इत्युक्त्वा	इ > य्	+	उ	=	यु

Gyansindhu Coaching Classes

सुधी	+	उपास्यः	=	सुध्युपास्यः	ई > य्	+	उ	=	यु
मधु	+	अरिः	=	मध्वरिः	उ > व्	+	अ	=	व
सु	+	आगतम्	=	स्वागतम्	उ > व्	+	आ	=	वा
अनु	+	एषणम्	=	अन्वेषणम्	उ > व्	+	ए	=	वे
पितृ	+	आज्ञा	=	पित्राज्ञा	ऋ > र्	+	आ	=	रा
मातृ	+	आज्ञा	=	मात्राज्ञा	ऋ > र्	+	आ	=	रा
धातृ	+	अंशः	=	धात्रंशः	ऋ > र्	+	अं	=	रं
पितृ	+	आकृतिः	=	पित्राकृतिः	ऋ > र्	+	आ	=	रा
लृ	+	आकृतिः	=	लाकृतिः	लृ > ल्	+	आ	=	ला

अन्य उदाहरण—

(क) इ + असमान स्वर = य्

प्रति	+	उत्तरम्	=	प्रत्युत्तरम्	इ > य्	+	उ	=	यु
प्रति	+	उपकारः	=	प्रत्युपकारः	इ > य्	+	उ	=	यु
अभि	+	उदयः	=	अभ्युदयः	इ > य्	+	उ	=	यु

(ख) उ + असमान स्वर = व्

मनु	+	अन्तरे	=	मन्वन्तरे ।	उ > व्	+	अ	=	व
गुरु	+	आदेशः	=	गुर्वादेशः	उ > व्	+	आ	=	वा
लघु	+	आकृति	=	लघ्वाकृति	उ > व्	+	आ	=	वा

(ग) ऋ + असमान स्वर = र्

पितृ	+	आदेशः	=	पित्रादेशः	ऋ > र्	+	आ	=	रा

Gyansindhu Coaching Classes